

KIRKE, UTVIKLING OG POLITIKK I ZAMBIA

av

HELENE FREILEM

«Det er blitt vanlig nå for tiden å kritisere de afrikanske regjeringer for udugelighet. Men mitt spørsmål er: Hvor var profeten? Hva gjorde kirkene da de unge nasjoner kjempet for å finne sin egen form? Var de i sentrum av det som foregikk, eller var de for ivrig opptatt med å gjenoppussse sin egen establisment?»

Dette livsnære og påtrengende spørsmål ble stilt av president Kenneth Kaunda for nøyaktig fem år siden på et synodemøte for den anglikanske kirke i Zambia. Men spørsmålet fra den kjente statsmann og kristne humanist har ikke tapt sin aktualitet. Snarere tvert imot. I dag kjemper den unge nasjonen Zambia, som fikk sin selvstendighet i 1964, på ny med å finne sin form. En ny nasjonal utviklingsplan, den andre i rekken, som i særlig grad prioriterer utvikling av landområdene er blitt lansert, rost og kritisert. Og en ny politisk profil er i ferd med å bli skapt: ett-parti stat, eller ett-parti demokrati som man foretrekker å kalle det her.

Og hvor er så kirken, eller kirkene? — for det er mange av dem, her som i Afrika forøvrig; (vi har vært flinke til å eksportere vår vestlige kirkesplittelse til den sørlige halvkule). Det har vært interessant å observere at i løpet av de fem månedene jeg har oppholdt meg i Zambia, har kirken latt sin røst høre nettopp i relasjon til utviklingsplaner og politikk, og det har vært et *felles-kirkelig* fremstøt.

Den nye månedlige avisen «Mirror», som utgis av Multimedia Zambia, den vel ett år gamle økumeniske massemediaorganisasjon, har viet førstesidens hovedoppslag i to påfølgende nummer

til temaet «kirke og politikk». I april-nummeret heter det: «Ett-parti stat – hva mener kirkene?»

Artikkelen begynner med å gi honnør til den statlige kommisjon som er nedsatt for å uteske folkets mening om den lanserte ett-parti stat og hvordan den bør fungere. Kommisjonens sammensetning er beundringsverdig balansert og representativ – den inkluderer også to kirkelige ledere, en katolsk biskop og presidenten for den evangeliske United Church of Zambia. «Men», heter det videre, «til dags dato har vi ikke hørt en antydning om hva kirkene mener om den nye politiske utvikling. Muligens var tidsfristen for knapp da kommisjonen var samlet i Lusaka, men der er ennå tid.»

I en så viktig sak, heter det videre, har Zambia rett til å få vite hva landets åndelige ledere tenker. For dem, som for oss alle, er der visse faktorer som bør tas i betraktning, og som vi ikke kan komme utenom. Artikkelen minner om at kommisjonen ikke er nedsatt for å høre synspunkter om hvorvidt der burde være en ett-parti stat, men hvilken form den skulle ha.

Hvilke råd har så kirkens ledere å gi? Følgende aksjoner anbeføres som et utgangspunkt:

«Regjering er makt, men det er makt utøvet av feilende mennesker. Makt synes å korrumpere disse mennesker, i retning av å utvise manglende ansvar, uten tilstrekkelig kunnskap, eller å utøve makten til sin egen fordel. Makten bør bli fordelt mellom mange mennesker, og alle som deler den, bør også stå til ansvar. Makt har sin egen tiltrekning, og de som utøver den, er vanligvis uvillig til å gi den opp. Disse aksiomer gjelder ikke bare i Zambia, men overalt i verden. Synd er et universelt fenomen, og vi må danne en konstitusjon i lys av denne kjensgjerning. Rettferdighet krever at alle som utøver makt under denne konstitusjonen skal gjøre det for å tjene folket og må være ansvarlig overfor folket. Visse institusjoner har et spesielt ansvar for at dette skjer, nemlig rettsvesenet, pressen og kirken.»

Artikkelen tar så for seg den senere tids debatt om «delta-gende demokrati» og hevder at dersom demokrati skal ha noen virkelig mening, så må de stemmeberettigede ikke bare ha an-

ledning til å stemme ved valgene, men også ha noe avgjørende å si når det gjelder hvem som stiller som kandidater. En liste av kandidater, sammensatt i Freedom House (regjeringspartiets hovedsete) uten referanse til de ønsker og følelser folket har, vil være en fornektelse av deltagende demokrati.

Politisk makt kan lett lede til misbruk. Konstitusjonen må beskytte oss mot misbruk og garantere vern om vår frihet. Her nevnes bl. a. den såkalte «card-checking»-kampanje, en meget klanderverdig aksjon der nidkjære representanter for det ledende parti (United National Independence Party) sjekket om folket hadde partimedlemskapet i orden, og i motsatt fall nektet dem adgang til forretninger og andre offentlige steder, ja, endog sykehus. «Slike kampanjer vil vi ha slutt på, likeledes unødvendig innblanding i offentlige saker av partitjenestemenn. Vi ønsker også en slutt på regjeringsgladder, der en parti-mann kan la falle et ord om at den og den er upålitelig, eller at den og den skulle bli hjulpet. Vi ønsker også slutt på all skremsel, uansett fra hvilken kant den kommer.

Artikkelen avslutter med å si at en ett-parti stat best vil anbefale seg til hele nasjonen hvis den er mer opptatt av tjeneste enn makt – på alle nivåer i samfunnet.

Så langt «Mirror», den nye kirkeavisen som utkom med sitt første nummer i januar i år. Før vi går over til spørsmålet om kirkenes engasjement i utviklingsplaner og prosjekter, verbalt og praktisk, noen ord om Multimedia – utgiveren av Mirror. Multimedia er nemlig et interessant eksperiment som kan komme til å bety atskillig, dersom det lykkes på et grunnleggende felt i en ung nasjon, nemlig når det gjelder *kommunikasjon*. Mellom kirkene innbyrdes. Mellom kirken og folket. Mellom kirken og sentrale utøvende organer i samfunnet. Multimedia er en fellesorganisasjon for Zambias kristne råd, som består av 18 protestantiske kirker, og for Zambias episkopale konferanse som består av de ni romersk-katolske bispedømmer etablert for å gjøre dem bedre skikket til å forkynne evangeliet gjennom massemedia. En slik økumenisk bestrebelse er vel nokså enestående i sitt slag, og innebærer et felles vitnesbyrd utad og sam-

ordning og rasjonalisering innad. Organisasjonen eier et bibliotek (med filmstrips), utgir bøker, brosjyrer og avisen «Mirror», samt står for produksjonen av alle kristne radio- og TV-programmer som sendes ut gjennom Zambia Broadcasting Services. Programfolkene arbeider i selve kringkastingshuset, men lønnes av og er ansvarlige overfor Multimedia. En filmproduksjonsenhet er også en planlagt gren av Multimedia – men på grunn av forskjellige problemer er denne ennå ikke trådt i funksjon. Organisasjonen er fremdeles inne i en oppbygningsperiode og har ikke helt funnet sin form. Til tross for felles innsats strever man med mannskap, midler og ansvarsfordeling. Problemene synes å være mer av praktisk enn prinsipiell art. Jeg har ikke registrert teologiske konflikter, kun i ett enkelt tilfelle en indre debatt om nødvendigheten av å beholde sin egen kirkelige identitet.

Kommunikasjon er et nøkkelord når det gjelder å engasjere den voksne befolkning av Zambias fire millioner innbyggere til selv å ta ansvar. Spredt utover et område nesten så stort som Frankrike, Sveits, Østerrike og Ungarn tilsammen fordelt på 72 stammer og syv hovedspråk, er det ikke så lett å få formidlet informasjon fra regjeringen til folket og få dem til å leve opp til mottoet «Ett Zambia – én nasjon». Men presidenten har erklært krig mot Zambias indre fiender: sult, fattigdom, sykdom og uviitenhet, og har satset sterkt på helsesektoren, undervisning, industri, jordbruk etc. Det nytter ikke å slå seg til ro med at kobbergruvene i nord skal sikre økonomisk velstand, for konjunktorene er svært variable. Den unge nasjonen har også andre «moderne» problemer å kjempe mot: kriminalitet i byene, drukkenskap, en uhyggelig trafikkulykke-statistikk, arbeidsløshet, skilsmisser og hos den velutdannede del av befolkningen en tendens til forakt for manuelt arbeid.

På denne bakgrunn står kirken overfor store utfordringer, som bl. a. nylig ble formulert slik:

«Som kristne har vi en oppgave: Å forkynne de gode nyheter. La oss bære fram det glade budskap, ikke bare i utfordrende ord fra prekestolen, men også gjennom tjenende gjerning for vår

neste. Mat er gode nyheter for et sultent barn. Et hus er gode nyheter for en mor som ikke vet hvor hun skal gi sin familie ly. En jobb er gode nyheter for en mann som er arbeidsløs. Nasjonal utvikling vil være gode nyheter for vårt folk hvis det forbedrer levestandarden og gjør det mulig å skape et bedre liv for alle.»

Dette utdraget er hentet fra en erklæring forfattet under konferansen «Kirkens rolle i nasjonal utvikling», som ble holdt her i Lusaka, i slutten av mars. Konferansen som samlet over 80 representanter for 25 kirkesamfunn er den mest representative samling av kristne ledere i den zambiske nasjons historie.

Det kan være av interesse å se nærmere på erklæringen som ble sendt rundt for å bli lest opp i alle kristne kirker i Zambia. Den forteller nemlig noe om den ansvarsvekkelse som kan registreres når det gjelder de unge kirker og deres forhold til «utvikling» — et begrep som ofte er blitt misbrukt og kan trenge en definisjon. I vår sammenheng kanskje også en teologisk begrunnelse — når det gjelder *hvorfor* kirken skulle være involvert i utviklingshjelp.

Slik heter det bl. a. videre i erklæringen:

«Som etterfølgere av Ham som helbredet den lamme, ga den blinde synet tilbake og drev utbytterne fra tempelet, har vi en oppgave å fremme: rettferdighet i våre samfunn (communities). Dette betyr at vi først og fremst må ha rettferdige mennesker blant oss, mennesker som er ærlige, uselviske og hardt arbeidende. Som Kristi etterfølgere må vi gi mat til den sultne og kle den nakne. I katastrofetider må vi yte direkte materiell hjelp. Men i vår vedvarende situasjon skulle vi beskjefte oss med den rettferdige fordeling av land og inntekter. Vi må oppmuntre våre samfunn til større selvhjulpenhet ved å forbedre deres kunnskaper og dyktighet slik at bønder kan dyrke mer mat, at maten kan bli transportert fra gården til markedet og en rimelig pris kan bli betalt for disse tjenester.»

For en tid tilbake ble det foretatt en kartlegging av kirkens engasjement i utviklingsprosjekter. Undersøkelsen ble gjort av forskningsseksjonen ved Mindolo Ecumenical Foundation, med Zambias kristne råd og den katolske kirke som oppdragsgiver.

Årets konferanse kan derfor sees både som en follow-up av den foregående undersøkelse, som et svar på president Kaundas oppfordring til aktiv deltagelse i den annen nasjonale utviklingsplan og som et forsøk på å skape en basis for dannelsen av en spesiell kommisjon for kristen tjeneste. Dette siste har nemlig møtt endel motbør idet flere kirkelige representanter har følt, og tydelig gitt uttrykk for, at kirkene heller burde ofre seg mer for sine åndelige oppgaver i de nye nasjoner. En problemstilling som forsåvidt heller ikke er fremmed i vår hjemlige kirke- og misjonsdebatt.

Et forsøk på en prinsippdrøftelse kom frem i metodistprest Merfyn Temples foredrag «Hva betyr den annen nasjonale utviklingsplan for kirkene og kirkelederne?» Temple arbeider selv innenfor et regjeringsdepartement som beskjeftiger seg med utvikling av landområdene, og han er også kjent som en aktiv politiker.

Innledningsvis stilte han et spørsmål som mange vil føle som høyst vesentlig: Med hvilken rett drister vi oss som kirkelige ledere til å sammenkalle et møte som dette for å drøfte den nasjonale utviklingsplan? Vi er hverken økonomer, politikere eller eksperter innenfor de ulike områder som planleggere vanligvis betrakter som deres spesielle område. Hvilken kompetanse har vi som kirkeledere til å si noe som helst om Zambias annen nasjonale utviklingsplan?

Som et svar gav Temple fem grunner for kirkens engasjement på dette felt:

1. Vi har lenger erfaring når det gjelder utviklingsoppgaver i Zambia enn noen andre. Kirke og misjon har vært pionérer når det gjelder å utvikle folkene. Forkynnelsen av Det glade budskap har skapt en følelse av menneskeverd og forståelse for fundamentale rettigheter, og har stimulert de revolusjonære bevegelsers kamp for uavhengighet.

2. Vi lytter til hva folkene sier, og vårt medlemskap er hentet fra massene. Vi er kanskje i en bedre posisjon enn noen annen folkelig organisasjon i Zambia, både til å forstå og artikulere

massens behov. Kirken har kontakt med alle lag av folket, fra den fattigste i slummen til statsadministrasjonens elite.

3. Vi har viet oss til oppgaven å skape et rettferdig samfunn. Dette innebærer både en forandring av mennesket og av samfunnets strukturer. Spørsmålet om forandring og fremgang er ikke noe vi våger å overlate til økonomene alene. Her kan det være på sin plass å sitere «Populorum Progressio»: «Utvikling kan ikke være begrenset til bare økonomisk vekst. For å være autentisk, må den være fullstendig og integrert og fremme det gode for hvert menneske og for hele mennesket.»

4. Vår oppgave er å tjene. Det glade budskap om Guds kongedømme inkluderer at den lamme går, den blinde ser og fanger blir løslatt. Vår rett til å tale om den annen nasjonale utviklingsplan baserer seg på det faktum at vi forkynner et nytt samfunn. Misjonens betydning ligger i å tjene Guds vilje og plan i en fornyelse av verden. En total utvikling av mennesket og en kvalitetsforbedring av menneskelivet er en vesentlig komponent i Kristi komme. Det er vår overbevisning at vi er her for å elske og vise Kristi kjærlighet for hele menneskeheten.

5. Vi eier et håp. Som Kristi tjenere og etterfølgere venter vi også hans gjenkomst, og vi tror at når tiden er moden for hans egen utviklingsplan, vil han komme igjen. Vi vet at det egentlige slag planleggerne må kjempe, er mot defaitisme og fortvilelse, mot de makter som holder mennesket i fryktens og skjebnens trelldom. Det eneste Zambias planleggere kan feste sitt håp til, er kopper, at prisene stiger igjen. Vårt håp er i Gud, som hadde makt til å reise Menneskesønnen fra graven og gi alt i hans hånd.

Konferansen satte søkelyset på en rekke felter, bl. a. ble det pekt på svakheter i den nasjonale utviklingsplan når det gjelder arbeidsløshet og problemene med de mange unge som ikke får utdannelse, eller ikke klarer å fullføre sin utdannelse. En representant for regjeringen fremholdt at kirken har gjort en fantastisk innsats når det gjelder undervisning og helsevesen, men nå føler vi at den burde se oppgavene innenfor jordbruk og fiske for å bidra til å utvikle landdistriktene. Enkelte mente at

kirken burde kunne formidle informasjon fra regjeringen til folket. Men her ble det samtidig sagt fra at kirken aldri kunne være regjeringens talerør, den må stå fritt. Konferansen resulterte i dannelsen av en kristen kommisjon for utvikling (Christian Commission for Development), som kan bringe sammen de erfaringer kirkens misjonærer sitter inne med og den kunnskap og ekspertise som finnes i regjeringsdepartementene. Kommisjonen vil ha representanter fra de ulike kirkesamfunn, og målsettingen er «å heve den alminnelige levestandard til det nivå som svarer til menneskets verdighet.»

Forut for konferansen om kirke og utviklingshjelp hadde Mindolo Ecumenical Foundation – som nevnt – foretatt en undersøkelse av hva kirkene konkret gjør innenfor utviklingsprosjekter i Zambia. Samtidig innhentet man ekspertuttalelser fra folk utenfor kirkene: sosiologer, sosialarbeidere og økonomer i regjeringens tjeneste for å få deres syn på kirkenes aktuelle og potensielle bidrag.

Man utferdiget først en liste over 80 religiøse menigheter i Zambia, som betraktet seg selv som kristne, og det lyktes å etablere god kontakt med 54 av disse kirkene. Man gjorde bruk av spørreskjema og personlige samtaler med prestene og andre kirkelige arbeidere. Senere ble 25 økonomer og 35 sosiologer/sosialarbeidere intervjuet. Videre ble 30 nøkkelpersoner innenfor den statlige administrasjon, særlig beskjeftiget med utviklingsprosjekter, konsultert, og man innhentet også synspunkter fra frivillige organisasjoner.

Hva gjør så kirken? Kirken har over 40 hospitaler, hvorav vel halvparten drives av kirkesamfunn som ikke er medlem av Zambias kristne råd. Hele 17 hospitaler drives av den katolske kirke og de øvrige fordeles på 11 kirkesamfunn. Kirken har også helse-sentra i landdistriktene og 17 spedalskeklivnikker. Man har også skoler som drives av misjon/kirke, særlig innenfor gymnas-sektoren, men de aller fleste folkeskoler er overtatt av regjeringen – med unntak av den katolske kirke som har beholdt sitt skole-system.

Undersøkelsen var imidlertid mer rettet mot å identifisere

andre områder enn misjonens tradisjonelle: helsevesen og undervisning. Den katolske kirke har satset en hel del på kooperative spareselskaper, og den anglikanske kirke, den reformerte kirke og Frelsesarmeen overveier også å våge seg inn på dette feltet. Fem kirkesamfunn er aktive innenfor kooperativer som bl. a. omfatter jordbruk, kyllingoppdrett, teglbrenning og søm. Flere kirkesamfunn, bl. a. kvekerne, har deltatt i byggeprosjekter basert på selvhjelp; andre har gått inn for å avhjelpe underernæring og analfabetisme — det siste er fremdeles et problem blant en stor del av den voksne befolkning.

Nesten alle kirkesamfunn har kvinnegrupper knyttet til deres menighetsarbeid, og her får kvinnene opplæring i barnestell, matlagning, søm, lese- og skrivekyndighet samt mindre hjemmeindustri.

Ungdomsarbeid er også drevet av de fleste menigheter, og selv om de fortrinnsvis har en oppbyggelig eller sosial/underholdende funksjon, så er det også noen som underviser i nyttig håndverk.

Et felt innenfor utvikling som kirkene er blitt stadig mer opptatt av, er opplæring av bønder. United Church of Zambia har sitt jordbrukscollege og har samarbeidet med katolikkene, anglikanerne, og Frelsesarmeen for å stå som fire av syv garantister for et jordbruksprosjekt omkring en farm. Også andre kirkesamfunn overveier hvordan de best kan yte en innsats på dette feltet. Den apostoliske trosmisjon — som ikke er medlem av Christian Council — gir alle sine teologiske studenter innføring i jordbruk, mens de er ved presteseminaret. Dette innebærer at en prest kan underholde seg selv og sin familie med det han selv dyrker, samtidig som han kan demonstrere jordbruksmetoder for befolkningen innenfor sin menighet. Både den katolske kirke, syvendedagsadventister, presbyterianerne og baptistene er engasjert i mindre prosjekter, og her er åpenbart behov for samarbeid og samordning.

Noen kirker, men ikke mange, gir opplæring i forskjellige håndverk og yrker. I en særklasse står Mindolo Ecumenical Foundation. Dette sentret som ligger i Kitwe, i Kopperbeltet i

Nord Zambia, har betydd meget, ikke bare som forskningsentrum og arrangør av større konferanser av ulike slag, men også når det gjelder opplæring av ungdomsledere og å gi kvinnene en innføring i husmøryrket, kosthold, hygiene, søm etc. Kortere kurser i bankvesen blir holdt her, og Africa Literature Centre underviser vordende journalister og unge mennesker med talent og ambisjoner for kunst og grafiske ferdigheter.

Den evangeliske kirke i Zambia har gjort det til en regel at alle misjonærer som virker her, er opplært i et vanlig yrke, f. eks. som lege, sykepleier, elektriker, bygningsmann, tekniker etc.

Hva *kunne* kirken gjøre? Alle økonomene som ble konsultert, ga topp-prioritet til utvikling av landområdene, og var enige om at kirken kunne yte en innsats her.

«Kirken er ikke nettopp overarbeidet når det gjelder tenkning omkring oppgavene og forpliktelsene i landområdene,» heter det i en kommentar. «Det gjelder å gjøre jordbruksområdene mer levelige og innbringende, istedenfor bare å skape jobber for misjon og kirkelig personell. Kirken kan her delta i landsbyenes produktivitetskomitéer både med planlegging og gjennomføring, og gi praktisk jordbruksopplæring.»

Et annet område som fikk høy prioritet hos økonomene når det gjelder kirkelig engasjement, var utvikling av de fattige bydeler som er vokset frem uten kommunal planlegging (de såkalte «Squatter compounds»). Mange økonomer fremholdt at kirken kunne yte virkelig hjelp ved å gi yrkesmessig opplæring i håndverk etc., som kunne bli et levebrød for mange. Kooperativer og kredittforeninger ble nevnt som et annet vesentlig område for en kirkelig tjeneste.

Økonomene ønsket en profetisk kirke som «taler sannhet i kjærlighet». Kirken kan føre an i en dialektikk mellom regjering og kirke, og her øve en kritisk funksjon. Den kan sammenligne det som virkelig skjer av utviklingsprosjekter med det som Zambias grunnleggende ideologi *Humanisme* står for. Kirken skulle også kunne påpeke urettferdig fordeling av inntektene fra kopperindustrien.

Sosiologene fremhevet problemer som elendige boligforhold

og arbeidsløshet, og mente at kirken her ofte står for langt fra virkeligheten i sitt engasjement. Det var en felles oppfatning hos sosiologene at kirken skulle undervise i sosiale verdier, hvordan folk skulle leve med hverandre. Kirken kan ikke holde seg borte fra politikk — den må ta standpunkt og fremheve hva humanisme innebærer.

De statstjenestemenn som ble intervjuet, hadde også noen interessante synspunkter når det gjelder kirkens rolle i utvikling. De nevnte oppgaver innenfor ernæring og hjemmeindustri, og oppgaver med henblikk på funksjonshemmede og elever som slutter skolen uten å ha klart sin eksamen samt håndverksundervisning, jordbruk, innsats i slummen, husbygging på selvhjelpsbasis og formidling av eksperter fra Europa og USA. Flere ganger ble det nevnt at kirkenes utviklingsarbeid trenger samordning.

Undersøkelsen fra Mindola er blitt kommentert fra mange hold — vesentlig positive reaksjoner, men også noen negative fra folk som mener at kirkene bør beskjefte seg mer med sitt egentlige anliggende, nemlig den åndelige siden av sin virksomhet, altså forkynnelse, sjelesorg osv. Hvorvidt dette er en berettiget kritikk, har jeg vanskelig for å uttale meg om. Men det som synes klart, er at de unge kirker i en ny nasjon som Zambia ikke kan stå i periferien og beskue problemene, eller nøye seg med å uttale solidaritetserklæringer eller gi teoretiske løsninger. Det vil bare bli krusninger på overflaten, hvis ikke kristenfolket og kirkens ledere samtidig viser sitt engasjement i et kjærlighetens handlingsspråk.